

3436

Տ Ե Տ Ր Ա Շ Ա Ր — Թ Ի Ի 2

ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

(Պատմութիւն)

Գրեց

ՀԷՆՐԻ ՎԷՆ ՏԱՅՔ

Եւ

Հայացուց

ԾՈՓԱՑԻ

ՏԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՎՐՄԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԿՈՉՆԱԿ ՏՊԱՐԱՆ

1928

82

4-21

82
L-21

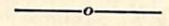
3436
3436

28 JUN 2005

2 NOV 2009

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

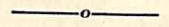
(Պ Ա Տ Մ ՈՒ Ա Մ Ք)

Գրեց՝

ՀԷՆՐԻ ՎԷՆ ՏԱՅՔ

Հայացուց՝ ԾՈՓԱՑԻ

Ճոխութեան եւ հարստութեան խաղաղ ու գոհունակ երեւոյթ մը կար Ուէյթմըն պալատին շուրջ, որ կը կանգնէր փողոցին անկիւնը եւ արհամարհանքով կը նայէր քիչ մը անդին թաւալող առետրական հոսանքին վրայ:

Տունը այնքան գեղեցիկ չէր: Ծոքուլայի գոյնով քարերուն, թանձր քիւերուն լայնարաց պատուհաններուն եւ պրոնզով դարգարուած մահոգանիէ դուռներուն մէջ հրապուրիչ ոչինչ կար: Բայց պալատը պատկառազու երեւոյթ մ'ունէս:

Ճան Ուէյթմըն կը նմանէր իր տանը, զոր երեսուն տարի առաջ շինած էր, եւ ուր իր բոլոր բաղձանքները, իր բոլոր փառասիրութիւնները ամփոփուէր էին: Իր անձնական ֆանֆերովը յաջողութիւն գտած մէկն էր նա: Իր անձին շուրջ ոչինչ կար տարօրինակ, առարկելի կամ աչքառու: Պնդակազմ ուղղամիտ եւ շիտակ ճամբով յաջողած մէկն էր ան:

Իր ճաշակն ալ, անտարակոյս, քայլ պահեր, զարգացեր էր իր ժամանակին հետ: Նշանաւոր նկարներ, պրոնզէ եւ մարմարէ արձաններ, պարսկական դորգեր եւ շինական ապակեղէններ իրենց կարգին մուտք գործեր եւ տեղաւորուէր էին պալատին մէջ: Ընդունելութեան սենեակը, հիւրանոցը, ճաշատանը եւ ուրիշ սենեակներ ամէնքն ալ հին եւրոպական տարազով շտկուած, կահաւորուած էին:

«Ազգային գրադարան»

NL0171548

ներուն հետեւինք: Ինչո՞ւ չի մտահոգուիս հացիդ մասին, եթէ նոյն իսկ զայն ուրիշի մը կուտաս:

— Ինձի չիյնար ըսել թէ ինչո՞ւ. բայց պարագաներ կան...: Երկտասարդը վարանցաւ պահ մը: Զեռքին սրկարը մարեր էր: Ոտքի ելաւ: Կրակին վրայ նետեց զայն, եւ կանգնած մնաց — նիհար, անձկալից, անհանդարտ, ազնիւ դէմք մ'ուներ ան. դէմք մը որուն վրայ անօթութեան թեթեւ հպումը կը նշմարուէր, եւ որ հօրը դէմքին կը նմանէր ու չէր նմաներ. ի՞նչ տարօրինակ բան: Հարուտ հօրը նայեցաւ կէս անձկազին հետաքրքրութեամբ մը.

— Իրողութիւնն այն է որ, հա՛յր իմ, շարունակեց նա, մտքիս մէջ խնդիր մը կայ, որու մասին քեզի հետ կ'ուզեմ խօսիլ այս երեկոյ: Կը յիշե՞ս Թամ Բալինդը, այն երկտասարդ գօլէճականը, որ ինձ հանդէպ այնքան բարի էր երբ գօլէճ գացի:

Հայրը գլխով հաւանութիւն յայտնեց: Լաւ կը յիշէր իր տղուն առաջին փախուստին պարագաները. կը յիշէր նաեւ թէ ի՛նչպէս Բալինդ հանրային անպատուութենէ ազատեր էր իր զաւակը, եւ թէ ի՛նչպէս այս երկու տղաքը (մէկը հարուստի՝ միւսը աղքատի զաւակ) իրարու հետ այնքան մտերմացեր էին...:

— Այո՛, ըսաւ, կը յիշեմ: Խոստմնալից երկտասարդ մըն էր: Յաջողած է արդեօք:

— Ոչ տակաւին: Իր գործը ձախող գացած է ցարդ: Ամուսնացած է եւ երեսայ մը ունի, ինչպէս գիտես: Դժբախտաբար իր առողջութիւնը խանդարուեր է, թոքերը տկար են: Բժիշկը կ'ըսէ թէ առողջանալու համար տարի մը կամ տարի ու կէս Գօլորասո մնալու է: Երանի՛ր թէ կրնայի իրեն օգնել:

— Ո՞րչափ ծախք կ'ըլլայ:

— Երեք կամ չորս հազար տոլար, գոր թերեւս կրնանք փոխ տալ իրեն:

— Բժիշկը կ'ըսէ թէ պիտի ապաքինի:

— Ապաքինելու համար պայքարելու է, կ'ըսէ բժիշկը:

Տարէց մարդուն դէմքը սուր կերպարանք մը առաւ: Դիմագծերը չփոխուեցան, բայց դէմքը ամբողջ կարծես տարբեր նիւթէ շինուած ըլլար, կարծր ու անխորտակելի նիւթէ մը:

— Պայքարելու է, ըսաւ. ապաքինման համար հիւանդի մը մղած պայքարին նպատակը լաւ շահարկութիւն մը չէ: Իրաւ է թէ Բալինդի երախտապարտ ես, ու այդ զգացումդ պատիւ կը բերէ քեզի, բայց զայն չափէն աւելի մի՛ գործածեր: Քու վարձատրութիւնդ շնորհակալութեան նամակ մը միայն կրնայ ըլլալ: Բայց Աստուծո սիրոյն, զգայնոտ մի ըլլար. խընդիրը սկզբունքի հետ գործ ունի:

Երկտասարդին դէմքը կեանքով լեցուն կերպարանք մը հագաւ, ունեզերը արագ արագ կը շարժէին եւ շրթունքները կը զալարուէին:

— Սկզբունք (փրինսիփըլ): Մայր գումար (փրինսիփըլ) ըսել կ'ուզես, տոկոսն ալ հետը անշուշտ: Դու ինձմէ աղէկ գիտես թէ ատիկա կրօնք է թէ ոչ: Եթէ է, դիս դուրս համարէ այդ տեսակ կրօնքէ մը: Թամն էր որ, վեց տարի առաջ, դեւին ճանկն իյնալու, փճանալու վտանգէն ազատեց դիս, ու հիմա անէ՞քը զլ'ուխս, եթէ բոլոր ուժովս չօգնեմ իրեն:

Ձան Ուէյթմըն իր տղուն նայեցաւ անթարթ եւ ըսաւ.

— Հարուտ, գիտես որ խիստ լեզուն կ'ատեմ, եւ բնաւ չեմ ազդուիր անկէ, եթէ անկեղծօրէն հաւատայի այս առաջադրութեանդ, պէտք եղածին չափ դրամ կուտայի, բայց չեմ կրնար. անօգուտ բան մը, մսխում մը պիտի ըլլայ ըրածդ: Վաղն իսկ, Ծնունդի առթիւ իբր նուէր հազար տոլար պիտի տամ քեզի: Կրնաս ուղածիդ պէս գործածել այս գումարը: Բընաւ արգելք պիտի չըլլամ:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ Հարուտ, շատ շնորհակալ եմ...: Դիշեր բարի:

Հայրը ձեռքը երկարեց անձայն: Դուռին ծանր վարագոյրները գոցուեցան տղուն ետեւէն: Հարուտ վերի յարկն ելաւ լայն, ոլորուն սանդուխէն ու իր սենեակը մտաւ:

Նոյն պահուն ձան Ուէյթմըն քանդակազարդ աթոռի մը վրայ նստաւ հին տարագով կահաւորուած սենեակին մէջ:

Տարօրինակ կերպով ծեր եւ բթամիտ կը զգար ինքզինքը: Լարէնսի, Ռէյնոլտի եւ Ռէյսլընի նկարները, որ յաճախ իրական ընկերներ թուեր էին իրեն, անծանօթ ու անհետաքրքիր կ'երեւէին հիմա: Անոնց արտայայտութեան մէջ ցուրտ ու անհաղորդ բան մը նշմարեց. այդ նկարներուն նայուածքները զինք կը թափանցէին, կ'անցնէին կարծես: Անոնք կարեւորութիւն չէին տար իր սկզբունքներուն եւ յաջողութիւններուն. տարբեր աշխարհի մը կը պատկանէին կարծես, ուր ինք տեղ չունէր: Ասոր վրայ ծածուկ ատելութիւն մը, դժգոհութիւն մը զգաց, անհանգիստ զգացում մը, գոր չէր կրնար սահմանել կամ բացատրել: Ինքը վարժուած էր իր կատարեալ արժանիքովը նկատի առնուելու, գնահատուելու ամէն տեղ, նոյն իսկ իր երազներուն աշխարհին մէջ:

Քիչ ետքը սպասուորը կանչեց եւ պատուիրեց անոր որ դուռները գոցէ եւ անկողին երթայ: Ու դանդաղ, քաշքուտուղ քայլերով դրողարանը մտաւ, ուր վարադուրուած լամբարները կը վառէին: Աչքերը վարի դարաններուն մէջ շարուած թանկագին գրքերուն վրայ ինկան, բայց զանոնք բանալու, կարդալու փախաք չունէր: Գարաններուն վերեւ կախուած ընտիր պատկերներն իսկ իրենց սովորական հմայքը կորուսեր էին կարծես: Պահ մը կանգ առաւ Քօրոյի նկարներէն մէկուն առջեւ, որ կը ներկայացնէր յաւերժահարսներուն պարը, մոռցուած տաճարի մը շուրջ, անտառի մը մշուշապատ մէկ բացուածքին մէջ — ու անոր նայեցաւ հետաքրքրութեամբ: Վերացուցիչ եւ խաղաղ բան մը կար այդ նկարին շուրջ. դարնանային շունչ մը կը խաղար մշուշոտ ծառերուն մէջ, եւ գուարթ ներդաշնակութիւն մը պարող յաւերժահարսներուն մէջ. բան մը որ հաճոյքի եւ նախանձի խառն զգացում մը արթնցուց իր հոգիին խորը:

Նկարը գեղեցիկ է, մտածեց, բայց հեթանոսական է պարզապէս. այդ տաճարը հեթանոս աստուածի մը նուիրուած է: Քրիստոնեայի մը չի վայելեր, իմ տանս ալ չի վայլեր. այս նկարը պիտի ծախեմ այս ձմեռ, լաւ շահ մը ապահովելով:

Սեղանին վրայ, ինքն իր շուրջ դարձող աթոռին մէջ ին-

կաւ: Սեղանը տպագիր տետրակներով, տեղեկագիրներով ծածկուած էր. ամէնքն ալ իր մասնակցած ձեռնարկներուն մասին գրուած էին: Թերթերէ կտրուած թուղթի ժապաւէններու դէպ մը կար, ուր իր անունին շուրջ գովեստներ հիւսուած էին, եւ ուր իր բոլոր բարեգործութիւններն ու նուիրատուութիւնները կը փատարանուէին, իրբեւ խելացի գործեր, որ իր անունով կը ճանչցուէին, ինչպէս կ'ըսէր խմբագիր մը:

Թուղթերը շրջեց անուշաղիր: Անոնցմէ մէկը «Հաշմանդամներու Հիւանդանոցին Ուէյթմըն Բաժնին» նկարագրութիւնը կուտար, ուրիշ մը կը պարունակէր յօդուած մը որ գրուած էր Ճէքսըն Համալսարանին մէջ Ուէյթմընի անունով հաստատուած օրէնսդիտական աթոռին բրօֆէսորին կողմէն, ուրիշ մը կը հրամցնէր պատկերազարդ տեղեկատուութիւնները Ուէյթմըն Նախակրթարանի բացման մասին, Տըյվիչի մէջ: Այս վերջինը թերեւս Ուէյթմընի բարեգործութիւններուն ամէնէն խնամքով ծրագրուածն էր: Իր խորունկ բաղձանքն էր տեղացիներուն համակրութիւնը շահիլ եւ իր որդին օր մը մինչեւ Ծերակոյտ դրկել տալ: Կարժէր-որ իր գործունէութեանց ներկայացուցիչ մը եւ պաշտպան մը ունենար Ուաշինկթընի մէջ:

Այս երեկոյ, սակայն, իր բոլոր ծրագիրներն ալ անհոգի, չորցած, քայքայուած երեւոյթ մ'ունէին...: Չանձրոյթն ու յոգնութիւնը ծանր ծանր կը նստէին իր վրայ: Աստուածաշունչը կարդալու պէտք մը զգաց: Գիրքը բացաւ ծանօթ տեղը, ու իր աչքերը սա տողերուն վրայ հանդչեցան:

Մի գանձեցիք ձեզ գանձս յերկրի, ուր ցեց եւ ուտին պապկանն, եւ ուր գոյք ապան հատանն եւ գոգանն:

Ճշմարիտ վարդապետութիւնն էր այդ, իրաւ է, երկրի վերայ կրնանք գանձեր դիզել, բայց զանոնք ապահով տեղ պահելու ենք միայն: Շատ գոհացուցիչ վարդապետութիւն մը այս, որուն միշտ ալ հետեւած էր ինք: Յեցը, ուտիճը (ժամբը) եւ դողերը իր շահարկութիւններուն ունէ վնաս հասցուցած չէին:

Ճան Ուէյթմընի աչքերը յաջորդ տողին դարձան հիմա, երկրորդ սիւնակին գլուխը.

Այլ գանձեցէք գանձս ձեր յերկինս:

Գիրքը կարծես ծփալէն հեռացաւ իրմէն: Լոյսը անյայտացաւ: Զարմացաւ թէ արդեօք մա՞հն էր որ կուգար այսքան յանկարծական, արագ եւ անդիմադրելի թափով մը: Պահ մը ջանաց ինքզինքը վեր բռնել, բայց չի կրցաւ, եւ կամաց մը ընկղմեցաւ սեղանին վրայ: Գլուխը հանդէսեացաւ ծալուած ձեռքերուն վրայ ու միտքը անձանօթին մէջ սահեցաւ ինկաւ:

* * *

Ո՛րչափ ատենի մէջ ինքզինքը ճանչցաւ, ինքն ալ չէր գիտեր: Ժամ մը, կամ դար մը անցեր էր կարծես այդ միջոցին: Գիտէր միայն թէ այդ պահուն բան մը պատահած էր, որուն ինչ ըլլալը ինքն ալ չէր կրնար բացատրել: Բաւական դժուար էր իր ինքնութեան թելը բռնել: Վերջապէս զգաց թէ ինքզինքը գտած էր, բայց դժուար էր հաստատել թէ ո՛վ էր ինք եւ ո՛ւր կը գտնուէր:

Միտքը պայծառացաւ վերջապէս: Ճան Ուէյթմըն քարի մը վրայ նստած էր, ճամբու մը մօտ, անձանօթ երկրի մը մէջ:

Ճամբան սովորական պողոտայ մը չէր, որ ցանկ ունէր, ոչ ալ վերելք: Կը նմանէր բաց դաշտի մը մէջէն անցնող բանուկ արահետի մը, որ մաշեր էր հազարաւոր ոտքերու անցքին տակ: Հովիտին մէջ, վարը, ուր աչքը կը զօրէր հասնիլ, ճամբան հետզհետէ ձեւ կ'առնէր, կը կաղմուէր, շատ մը մանր ուղիներէ — փոքր արահետներ, որ մարգագետիններ կը կըտրէին, ոլորուն ճամբաներ, որ գետին հետ կ'ընթանային, հագիւ աչքի զարնուող բարակ ճամբաներ, որ անտառներէն դուրս կ'ելլէին: Բայց բլուրին կողքին վրայ այս բոլոր ճամբաներուն թելերը կը հիւսուէին ամբօրէն եւ մեծ ճամբան կը ձեւացնէին:

Բլուրին քովէն, ուր նստեր էր, Ճան Ուէյթմըն կը տեսնէր ճամբորդներու մեծ ու պզտիկ խումբերը, որ ատենն անգամ մը կը հաւաքուէին բոլոր ճամբաներէն եւ մեծ ճամբուն վրայ կ'երթային իրարու կը միանային: Բոլորն ալ ձերմակ հագեր

էին. հազուադեպ տարօրինակ ձեւ մ'ունէր Ուէյթմընի աչքին, հին պատկերի մը պէս:

Ճամբորդները, խումբ առ խումբ, իրարու ետեւէ իր առջեւէն հանդարտօրէն խօսակցելով կամ երգելով, բոլորն ալ ուրախ էին: Ոչ ոք կանգ չառաւ իր հետ խօսելու, շատերը, շատ հեղ, իրեն նայեցան եւ իրարու հետ խօսեցան, ոմանք, մերթ ընդ մերթ, կը ժպտէին եւ բարեւի նշաններ կ'ընէին իրեն, այնպէս որ նա կը զգար թէ ճամբորդները ուրախ պիտի ըլլային որ ինքն ալ իրեն ընկերանար:

Այսպէս, ճամբորդներու խումբերը իրարու ետեւէ կ'անցնէին իր աչքին առջեւէն եւ կանանչ, ոսկեգոյն եւ բաց-մանիշակագոյն բլրակներու մէջէն անցնելով կը հասնէին հորիզոնին վրայ եւ անկէ ամպի ծուկներուն պէս անդին կ'անցնէին:

Ճան երկար ատեն նստած, դիտեց եւ զարմացաւ: Իր պայտառին աշխարհէն տարբեր տեղ մըն էր այս. տարօրինակ բայց իրական վայր մը: Զօրաւոր բաղձանք մը զգաց գիտնալու թէ ի՞նչ երկիր էր այդ, եւ մարտիկ ո՛ւր կ'երթային: Ոտքի ելաւ, խոտերու եւ կապոյտ ծաղիկներու մէջէն քայլելով դէպի ճամբան գնաց, ուրկէ ճամբորդները կ'երթային խումբ առ խումբ: Անցորդներէն մին իր կողմը դարձաւ եւ ձեռքը երկարեց: Մեր մարդ մըն էր, ձերմակ մօրուքով եւ բամպակ յօնքերով — Ուէյթմընի գեղին երբեմնի բօխչիլ՝ որ զինք խնամեր էր տարիներ առաջ երբ տղայ էր եւ գեղը կը բնակէր:

— Բարի եկաք, ըսաւ ձերունին. կը փափաքե՞ք մեզի ընկերանալ:

— Ո՛ւր կ'երթաք:

— Երկնային քաղաքը, հոն մեր բնակարանները տեսնելու:

— Ասոնք դեռ քիչ առաջ ինձի անձանօթ էին, բայց հիմա լաւ կը ճանչնամ զիրենք: Զքեզ, սակայն, երկար ատենէ ի վեր կը ճանչնամ: Չե՞ս յիշեր զիս, երբեմնի բօխչիլ:

— Այո՛, աղաղակեց Ճան, այո՛, ձայնդ փոխուած չէ երբեք: Ուրախ եմ քեզ տեսնելուս, Տք. Մքլին, շատ ուրախ եմ մանաւանդ այս պահուս: Այս բոլորը շատ անձանօթ, շատ ալ ճնշիչ կ'երեւին ինձի: Կրնա՞մ քեզի հետ երթալ:

— Վստահարար, պատասխանեց բժիշկը ընտանի ժպիտով մը: Գեղի համար բարեք մը պիտի ըլլայ այս ճամբորդութիւնը: Դուն ալ քեզի վերապահուած ապարանք մը ունենալու ես քաղաքին մէջ — գեղեցիկ պալատ մը թերեւս — չե՞ս ակնկալեր գայն:

— Այո՛, պատասխանեց ձան, շուարած, այո՛, կը հաւատամ թէ այդպէս ըլլալու է, թէեւ պալատս այսչափ ալ չուտ տեսնելու ակնկալութիւնը չունէի: Բայց քեզի հետ կ'երթամ. ճամբան կրնանք խօսակցել:

Երկու ուղեկիցները շուտով հասան միւս ճամբորդներուն ու անոնց հետ ճամբանին շարունակեցին: Բժիշկը շատ բան չունէր ըսելիք իր գլխէն անցած—դարձածներէն, որովհետեւ այնքան պարզ ու տաժանքոտ կեանք մը եղեր էր իրենը. կեանք մը որ այնչափ խոշոր գործ մը ցոյց տուած չէր, այլ պարզապէս նուիրուած էր ուրիշներուն. գեղին պատմութիւնն ալ պարզ էր: Ձան Ուէյթմընի գլխէն անցածները կրնային հիւսել աւելի ճոխ, աւելի տպաւորիչ պատմութիւն մը, որ լեցուն էր ժամանակակից մեծ դէպքերուն հետ իր ունեցած յարաբերութեանց արձանագրութիւնովը: Բայց, չես դիտեր ինչո՛ւ, նա չէր ուզեր իր կեանքի մասին շատ բան խօսիլ, այն պահուն երբ կ'երթար երկնային այդ մօրուտքին վրայէն, այդ խաղաղիկ, անարեւ, կապոյտ կամարին տակէն, խաղաղ ու ազատ օդին մէջէն, ուր լոյսը փոռեր էր անասուեր եւ ուր բոլոր բաները լուսեղէն բնոյթ ունէին կարծես:

Բժիշկէն գատ միայն մէկ մարդ կար խոմբին մէջ, զոր ձան Ուէյթմըն կը ճանչնար վաղուց — տարիքը առած տոմարակալ մը՝ որ իր կեանքն ամբողջ զբասեղանի մը վերեւ մաշեցուցեր էր այնքան խնամոտ հաշիւներ պահելով, ժանգոտ, բութ երեւոյթով փոքրահասակ մէկը, համբերող, ճշգրիտ մարդ մը, որու կրնը քսան տարի յիմարանոց մնացեր էր, եւ որու միակ զաւակը հաշմանդամ աղջիկ մը եղեր էր, զաւակ մը այս, որու հանգիստին ու երջանկութեանը սիրոյն մարդը չարաչար աշխատեր եւ ինքզինքը զոհեր էր անխնայ: Զարմա-

նալի բան էր այդ մարդը հոն գտնել, միւսներուն պէս այնչափ անհող եւ զուարթ:

Խոմբին միւս անդամներուն կեանքին պատմութիւնը կարելի էր հետեւցնել իրենց խօսակցութենէն: Հոն մայր մը կար, կանուխէն այրիացած կին մը, որ իր զաւակներուն փոքրիկ հօտը անբաժան պահեր էր եւ տարիննով չարաչար աշխատեր էր զանոնք խնամելու, ազնուացնելու եւ կրթելու համար: Հոն էր զթութեան քոյր մը, որ ինքզինքը նուիրեր էր հիւանդներու հոգածութեանը: Վարժապետ մը՝ որ սիրտն ու հոգին դրեր էր իր խաղաղ աշխատանքին մէջ, մաքուր եւ դիտակից տղաքներ հասցնելով: Հոն էր բժիշկ—առաքեալ մը, որ իր փայլուն ապագան զոհեր էր եւ զացեր էր հիւանդանոց մը վարելու խաւար Ափրիկէի խորերը: Արծաթ մագերով գեղանի կին մը՝ որ հրաժարեր էր սիրոյ եւ ամուսնութեան բոլոր երազներէն, հող տանելու համար իր հիւանդ հօրը, որու մահէն ետք իր կեանքը բարութեան եւ բարեգործութեան երկար շրջան մ'եղեր էր: Բանաստեղծ մը՝ որ քաղաքին խճողուած տուններուն առջեւէն քալեր էր իր երգերով գուարթութիւն փոխելով չորս դին: Հաշմանդամ կին մը՝ որ երեսուն տարի անկողնին ծառայեր էր, անողնական, բայց ոչ անյոյս, եւ բնաւ չէր զանդատեր իր վիճակէն, այլ միշտ զուարթ եւ խաղաղ ապրեր էր:

Բոլոր ասոնք եւ ասոնց նման ուրիշներ ալ կային, որ աշխարհի մէջ այնքան խոնարհ, այնքան աննշան կեանք մը սօգրեր էին, բայց հիմա գոհունակութեամբ հոգեկան ուրախութեամբ լեցուն էին: Անցնող խոմբին մէջ կային որ իրարու հետ կը խօսէին անցած ու գալիք բաներու մասին, եւ մերթ կ'երգէին առոյգ ու զուարթ ձայնով:

Ձան Ուէյթմըն երգերէն ոմանց կը ձայնակցէր, նախ վարանոտ բայց ապա վստահ սրտով: Իր վախերը կը փարատէին հետզհետէ: Զէ՞ որ ինքն ալ անոնց կարդին իր շիտակ տեղը գտեր էր: Եթէ իր ուղեկիցները բոլորն ալ, վստահարար, հոն իրենց պալատները պիտի գտնէին, ինքը անոնցմէ շատ աւելի վստահ չէ՞ր կրնար ըլլալ միթէ: Իր կեանքը, իր կարծիքով, անոնցինէն աւելի արդիւնաւոր եղեր էր: Առաջնորդ մը, նոր

ձեռնարկներու հիմնադիր մը, եկեղեցիի եւ պետութեան սիւն մը եղեր է ինք: Իրեն տասը տաղանդ (հին դրամ մը) արուած էր, ու ինք այդ դումարը կրկնապատկեր էր, քսանի բարձրացուցեր էր: Իր վարձատրութիւնը ատոր համեմատ ըլլալու էր:

Ուղեւորները մօրուաքին ծայրը հասան հիմա, եւ անդիւի աշխարհին վրայ նայեցան: Մեղեսիկէ բլուրներով շրջանակուած կանանչ, ընդարձակ դաշա մը կը տարածուէր հոն, որուն մէջէն լայն ու փայլուն գետ մը կը հոսէր. բազմաթիւ առուներ, արծաթ ժապաւէններու պէս, իրարու հետ կը հիւսուէին կանանչին վրայ: Գետն ու առուները եղբուրած էին բարձր ծառներով եւ ծաղկազարդ ծառաստաններով: Քաղաքը կը կանդնէր այս դաշտին մէջ, սպիտակ ու հրաշագեղ: Ճամբորդները երբ դայն տեսան ահով ու ցնծութեամբ լեցուեցան: Արագ եւ լուռ քայլերով անցան առուներուն վրայէն եւ ծառաստաններուն մէջէն:

Քաղաքին պարիսպը, որ թանկագին քարերով շինուած էր, շատ ցած էր, այնքան ցած որ մանուկ մ'անդամ մէկ կողմէն մէկկալը կրնար տեսնել: Դուռը փայլուն մարգարիտ մըն էր:

Դրան մօտ կանդներ էր պայծառ եւ լուրջ դէմքով մարդ մը որ շուշանի պէս պարեզօտ մը հագեր էր, հազուապէս կենդանի հիւսուածք մ'ունէր:

— Ներս հրամեցէք, ըսաւ նա ճամբորդներու խումբին: Հոս է ձեր ճամբուն վախճանը: Ձեր պալատները պատրաստ են:

Ճան Ուէյթմըն վարանեցաւ, կասկած մը կը տանջէր իր միտքը: Կը դգար թէ մեծ տարբերութիւն մը կար իր եւ միւս ճամբորդներուն միջեւ, եւ կը վախնար դուռնէն ներս մտնել: Բայց երբ կանդ առաւ ու մէկդի դարձաւ, դոնապանը շիտակ իր աչքերուն մէջ նայեցաւ եւ նշան ըրաւ իրեն: Յետոյ ձան հասկցաւ թէ ներս մտնելու էր:

Ճամբորդները անցան փողոցէ փողոց, պայծառ եւ մեծ տուներու առջեւէն, որ անթառամ պարտէզներով շրջապատուած էին եւ անհունօրէն այլապան գեղեցկութեամբ պարուրուած էին:

Ներ փոքրիկ խումբերը, կարգաւ, իրենց համար պատ-

րաստուած ապարանքները հասան եւ առաջնորդը նշան տուաւ որ ամէն մէկը իր տունը մտնէ՝ հիացումի, եւ հաւանութեան թեթեւ մրմունջ մը բարձրացաւ անոնց շրթներէն: Ապարանքներուն բայց դուռներէն բարի գալուատի, ցնծութեան եւ երդի անուշ ձայներ կը լսուէին հիմա: Ամէնքն ալ տեղաւորուած էին վերջագէս: Միայն երկու հին բարեկամները — Տօքթ. Մըլին եւ Ճան Ուէյթմըն — դուրս մնացին: Անոնք կանդնած էին ամէնէն մեծ եւ ամէնէն հոյակապ տուններէն մէկուն առջեւ, որուն պատերը շողարձակ ծաղիկներով զարդարուած էին: Առաջնորդը ձեռքը դրաւ բծիչկին ուսին վրայ եւ ըսաւ.

— Ահա քու տունդ: Ներս հրամէ, հոս այլեւս չկան հիւանդութիւն, մահ, վիշտ կամ ցաւ: Ասոնք, քու հին թշնամիներդ, ամէնքն ալ պարտուած են: Բայց գործած բոլոր բարիքներդ, ընծեոած աջակցութիւններդ, պատճառած հանգիստաւրդ, բոլորն ալ հոս են, ու անոնցմով է որ շինած ենք այս պալատը:

Բարի բծիչկին երեսը խաղաղ գուարթութեամբ մը լուսաւորուեցաւ: Իր հին բարեկամին ձեռքը սեղմեց եւ փսփոսաց.

— Հիանալի է: Առաջ դնա, որ դուն ալ քու ապարանքդ գտնես, շատ հեռու չէ առկէ, եւ շուտով զիրար պիտի տեսնենք:

Հնօրեայ բծիչը պարտէզին մէջէն անցնելով իր պալատը մտաւ: Քաղաքին Դոնապանը ձան Ուէյթմընին դարձաւ անթարթ, խորագնին աչքերով եւ հարցուց լուրջ եղանակով մը.

— Ո՞ւր կը փախաքիս որ առաջնորդեմ գրեց:

— Իմ սեփական պալատս կ'ուզեմ տեսնել, պատասխանեց մարդը, կէս ծածկուած յուզումով մը: Հոս ինծի համար ալ պալատ մը չկ'այ միթէ: Հաւանօրէն դեռ արտօնուած չեմ պալատս մտնելու, որովհետեւ պէտք է խոստովանիմ թէ ես միայն...

— Գիտեմ, ըսաւ մարդը քիչ մը հաստատ ձայնով: Այո՛, ձան Ուէյթմընն էմ: Ս. Փէթրոնիոս Եկեղեցիին գլխաւոր խնամակալը: Ես կը բաղձամ իմ պալատս տեսնել հոս: Կը հաճի՞ս հոն տանիլ զիս:

Դոնապանը փոքրիկ գիրք մը հանեց իր պարեգօտին ծոցէն եւ թղթասեց զայն :

— Հարկաւ, ըսաւ, քու անունդ ալ կայ հոս, բնակարանդ պիտի տեսնես շուտով, եթէ ինծի հետեւիս :

Ճան Ուէյթմըն ու իր ուղեցոյցը անցան քաղաքին մէջէն, մղոններով քալեցին կարծես եւ հասան արուարձան մը, ուր շատ մը հիւրակներ կային, ծաղկալից ու անուշահոտ անուներով շրջապատուած : Վերջապէս հասան բաց դաշտ մը, մերկ ու ամալի տեղ մը : Հոս հոն քանի մը թուփեր կային, ճղճիմ ու անծաղիկ, դեռնին խոտը այնքան ցանցառ էր : Դաշտին մէջ տեղը խրճիթ մը կար, որ շինուած էր եւ մէկդի նետուած, անպէտ կտորուանքներով, որոնք շատ հոգածութեամբ իրարու քով բերուած էին, այնպիսի մէկու մը կողմէն որ ուզեր էր չէնք շնորհք բան մը հնարաւորել անարժէք ստաղծով : Խղճալի եւ ամօթալի բան մը կար այս հիւղին շուրջ ու խոպան դաշտին մէջ կը կծկտէր, կը սմքէր ու կարծես մասնաւոր շնորհով մը, ներողամիտ թոյլտուութեամբ մըն էր որ կը կառէր գեղակերտ քաղաքին փէշերուն :

— Ահա՛ քու սպարանքդ, ըսաւ դոնապանը ցած բայց յրատակ ձայնով մը :

Յասումի, խարուած հիացումի անտանելի զգացում մը պոսթիկաց Ճան Ուէյթմընի մէջ եւ պահ մը լուռ ու պայանձած պահեց զայն : Աչքերը այդ խեղճ ու կրակ խրճիթէն մէկդի դարձուց եւ սկսաւ առարկել սրամտութեամբ .

— Տէր իմ, կ'իմաց նա, սխալած ըլլալու էք : Անուններու շխտթութիւն մը կայ թերեւ : Գրքին մէջ սխալ մը սպրդեր է կարծեմ :

— Սխալ չկայ, ըսաւ Դոնապանը հանդարտ եղանակով մը, ահա քու անունդ եւ քու սեփականութեանդ արձանագրութիւնը :

— Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այսպիսի տուն մը պատրաստուած է ինծի համար, աղաղակեց մարդը սրտնեղած, զողողացող ձայնով մը, իմ երկար եւ հաւատարիմ ծառայութիւններս նկատի առնուած չե՞ն միթէ : Կը կարծէ՞ք որ ասիկա յարմար

սպարանք մըն է այսքան լաւ ճանչցուած եւ յարգուած մէկու մը համար : Ինչո՞ւ այսչափ պզտիկ եւ տեղ է իմ տունս : Ինչո՞ւ միւսներուն պէս գեղեցիկ հատ մը կառուցուած չէ ինծի համար :

— Այսչափ ստաղճ միայն զրկեցիր մեզի :

— Ի՞նչ :

— Ի՞նչ ստաղճ որ զրկած ես, ամբողջութեամբ դործածեր ենք, կրկնեց Դոնապանը :

— Հիմա կը հասկնամ թէ սխալած էք, գոչեց մարդը յարաճուն անձկութեամբ մը, ամբողջ կեանքիս մէջ այնպիսի բաներ ըրած եմ որ, անտարկոյս, լաւ ստաղճ հայթայթած եմ ձեզի : Լսած չե՞ս թէ շինած եմ դպրոց մը, հիւանդանոց մը, երկու երեք փոքր եկեղեցիներ եւ զմբէթը Ս. Փէթրո... .

— Դոնապանը ձեռքը վեր վերցուց եւ ըսաւ .

— Սպասէ՛, այս բոլորին ալ նպատակն էր այն աշխարհին մէջ հիմերը կերտել ձան Ուէյթմընի համբաւին եւ պալատին : Այդ նպատակով չծրաղբեցի՞ր այդ դործերդ :

— Այո՛, պատասխանեց մարդը, շուարած եւ յայտուչ կըրթած : Կը խոստովանիմ թէ յաճախ այդպէս մտածեցի դործերուս մասին : Բայց ուրիշ բաներ ալ կան — գոյէճի մը ըրած նուէրս, բարեգործական նպատակներու յատկացուցած նուիրատուութիւններս եւ... .

— Սպասէ՛, ըսաւ Դոնապանը : Ասոնք ամէնքն ալ միթէ արձանագրուած չե՞ն երկրի վրայ, ուր քու պատիւիդ բարձրացմանը պիտի ծառայէին : Ճշմարիտ կ'ըսեմ, երկրի վրայ ատոնց համար վարձատրուած ես արդէն : Երկու անգամ, երկու տեղ չես կրնար վարձատրուել նոյն բանին համար :

— Ո՛չ, աղաղակեց մարդը, խորունկ յուսահատութեամբ մը, ո՛չ : Կ'ընդունիմ թէ անձնական շահերս վեր բռնած եմ աշխարհի վրայ, բայց դործերս դոնէ քչիկ մըն ալ իբր բարեք ծառայած են աշխարհին :

— Ինչ որ այն կողմէն զրկեցիր, պահեցինք եւ դործածեցինք հոս : Ահա՛ տունդ :

Դոնապանին ձայնը հետզհետէ կը խորունկնար, կը զօրա-

նար եւ կրակի բոցի մը պէս անասանելի կը դառնար ձան Ուէյթ-
մընի ահանջին: Այդ ձայնը իր հոգին կը մերկացնէր, կը նսե-
մացնէր, կ'ընկճէր կարծես: Ուէյթմըն ճղմուեցաւ, զետին ին-
կաւ ամօթէն ճնշուած, ձեռքերով աշուրները ծածկեց եւ զետ-
նին քարերուն վրայ կծկուեցաւ երեսանկալ:

— Ըսէ ուրեմն, ըսաւ նա ընկճուած ձայնով մը, եթէ կեան-
քըս այսչափ քիչ արժէք ունեցեր է, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս եկալ
հոս:

— Թագաւորին գութին շնորհիւ, պատասխանեց Դոնապու-
նը, որուն ձայնը գանգակի մը զօղանջին պէս կը հնչէր հիմա:

— Եւ ի՞նչպէս արժանացայ այդ շնորհին, ի՞նչպէս վաստը-
կեցի գայն:

— Այդ շնորհը չի վաստակուիր, այլ միայն կը տրուի, ըսաւ
յստակ ու մեղմ ձայնը:

— Բայց ինչո՞ւ ձախողած եմ կեանքիս նպատակին մէջ:
Ի՞նչ բանն է որ աւելի լաւ կրնայի ընել: Հոս ի՞նչն է որ հա-
ուելի կ'առնուի:

— Հոս հաշուի կ'առնուի միայն այն ողորմութիւնը որ
նշմարտապէս անկեղծ ոգիով կը տրուի, պատասխանեց հնչում
ձայնը: Հոս նկատի կ'առնուի միմիայն այն բարեգործութիւ-
նը, որուն շարժառիթը բարիին սէրն է եւ ուրիշ ոչինչ, այն
ծրագիրները, որոնց տիրակալն նպատակն է ուրիշներու բարե-
րութիւնը, միայն այն գործերը՝ որոնց մէջ կատարուած գո-
հողութիւնը ակնկալուած վարձատրութեանն աւելի մեծ է, այն
նուէրները, գարս տալը ինքն իր անձը կը մտնայ:

Մարդը լուս էր: Թուլութիւն մը, անպատում վհատու-
թիւն մը եւ ամօթի խորունկ զգացում մը իջան իր վրայ: Դրո-
նապանին երեսը անհուն գորովով մը շողաց երբ ըսաւ.

— Մտածէ՛, ձան Ուէյթմըն, այդպիսի բան մը պատահած
չէ՞ կեանքիդ մէջ:

— Ոչինչ, հոտաչեց նա. Դոնապունին երեսը անձանուի ժպիտով մը շողաց երբ
Ուէյթմընի խոնարհած գլխուն վերեւ խոնարհակնքեց եւ խօսեցաւ
մեղմիւ.

— Այս բաներն են զորս Թագաւորը չի մոռնար երբեք, եւ
որովհետեւ ասոնց նման շատ քիչ բաներ կային աշխարհի
կեանքիդ մէջ, հոս պղտիկ սեղ մ'ունեցար միայն:

Յոգնութիւնն ու թուլութիւնը կը ծանոթացին ձան
Ուէյթմընի մարմինին վրայ, բայց թեթեւ խաղաղութիւն մը
կար իր սրտին մէջ երբ լսեց Դոնապանին արծաթ ձայնին զօ-
ղանջը:

Պատին ժամացոյցը եօթը գարկաւ երբ նա իր գլուխը վեր-
ցուց սեղանին վրայէն: Աստուան աղօտ, դեղին լոյսը ներս կը
հոսէր ձանը վարդոյրներու բացուածքէն:

Ինչ պատահած էր իրեն: Միթէ հիւսնո՞ղ եղեր էր: Մեռեր,
ու նորէն կենդանացե՞ր էր արդեօք: Կամ տեսնո՞ւմ էրա՞ր մըն
էր սոսկ: Ատեն մը նստեցաւ անշարժ: Ա՛լ արթուն էր: Նեղ
գրքոյկ մը հանեց զբասեղանին դարակէն, փոխդիր մը գրեց
եւ գրքէն փրցուց գայն:

Դանդաղ քայլերով վերի յարկը ելաւ. մեղմիւ բաղինց իր
տղուն սենեակին դուռը, եւ, պատասխան չառնելով, ներս մը-
տաւ անաղմուկ: Հարուստ կը քնանար, մերկ թեւը գլխուն վե-
րեւ, բարձին վրայ նստած. դէմքը խաղաղ էր ու հանդարտ.
Հայրը շողարձակ աշուրներով անոր նայեցաւ ու յետոյ ոտքի
մատներուն վրայ կոխելով գրասեղանին մօտ գնաց. մատիտ մը
եւ թերթ մը թուղթ ճարեց եւ արագօրէն սապէս գրեց.

«Միրելի աղաս, ահա ինչ որ խնդրեցիր ինձմէ. ուղած նը-
պատակիդ համար գործածէ այս գումարը, եւ աւելին ալ ու-
ղէ, եթէ պէտք ունենաս... Սիրտդ աւելի մօտէն ճանչնալ կ'ու-
ղեմ, ու եթէ սխալներ գործած եմ...»:

Թեթեւ շշուկ մը լսեց եւ գլուխը մէկդի դարձուց: Հարուս
անկողնին մէջ նստեր էր եւ կը նայէր լայնարաց աչքերով:

— Հայրիկ, դո՞ւն ես:

— Այո՛, որդիս, պատասխանեց ձան Ուէյթմըն, նոր վե-
րադարձայ, ըսել կ'ուզեմ, հոս եմ: Աստուած բարի Ծնունդ
ը պարգեւէ մեզի:

Armenian Educational Foundation

331 Fourth Avenue

NEW YORK

